

24. **Святець Ю. А.** Українське селянське господарство в роки нової економічної політики (статистичні джерела та методи дослідження) : автореф. дис. ... докт. іст. наук : спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни» / Ю. А. Святець. – Д., 2008.

25. Собрание постановлений по части раскола. – СПб., 1858.

Надійшла до редколегії 30.01.2012

УДК 930.272

Ю. Г. Стенько

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ПРОБЛЕМИ ЕВОЛЮЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПАЛЕОГРАФІЇ В ІСТОРІОГРАФІЇ XIX–XX ст.

Проаналізовано спеціальну історичну літературу щодо загального розвитку палеографії на теренах України, з'ясовано відмінності українського, білоруського та російського скоропису.

Ключові слова: палеографія, скоропис, письмо, літери, історія.

Проанализирована специальная историческая литература о развитии палеографии на просторах Украины, выяснены отличия украинской, русской и белорусской скорописи.

Ключевые слова: палеография, скоропись, письмо, буквы, история.

The special historical literature on progress of paleography on open spaces of Ukraine is analysed, differences Ukrainian, Russian and Belorussian cursive writings are found out.

Key words: paleography, cursive writing, handwriting, letters, history.

Питання про час виникнення писемності на Русі давно цікавить істориків. Для відповіді на це питання використовуються відомості, що містяться в писемних джерелах (літописах, вістях іноземців), а також археологічні джерела.

Метою статті є простежити, як у вітчизняній історіографії відбувалося дослідження українського письма. Актуальність теми полягає в тому, щоб з'ясувати, чи достатньо вивчене питання про формування, становлення та еволюціонування українського письма на сучасний момент розвитку української науки.

Із XI ст. починається літописання і, зокрема, в «Повести временных лет» передається зміст договорів Київської держави з Візантією, князів Олега в 911 р. й Ігоря в 944 р. Договірні відносини з греками, згідно зі свідченнями літопису, були і раніше: у 876 р. було укладено договір з греками [5]. Договори уклали і з іншими народами, наприклад, князя Володимира з волзькими болгарами, про якого згадує Київський літопис під 985 і 1006 рр. У договорі 911 р. згадується про вживання русичами письмових заповітів, у договорі 944 р. – про надання грамот руським кораблям, що вирушали до Візантії [4]. До XI ст історична наука відносить виникнення писемної пам'ятки права «Русская правда» (1030–1040 рр. «Правда Ярослава», 1054, 1074 рр. – «Правда Ярославичей») [18; 19]. Із XI ст. до нас дійшли такі пам'ятки писемності, як Остромирове Євангеліє (1056, 1057 гг), та збірки повчальних статей 1073, 1076 рр., пам'ятка староруської епіграфіки Тмутараканський камінь, з надписом про вимір ширини Керченської протоки (1068 р.) [10].

Наведені дані свідчать про те, що писемність існувала вже в цей період і використовувалася і як засіб запису, і як засіб обміну кореспонденцією (листування),

тобто вона була покликана задовольнити зростаючі потреби державного і приватного життя, що ускладнювалися. Зародження писемності і її розвиток – тривалий процес, пов'язаний з діяльністю багатьох людей впродовж довгого історичного періоду.

Однією з галузей знань, що опікуються дослідженням письма, є палеографія, на головних аспектах якої ми і зосередимо увагу в цій статті. Що ж таке палеографія? Що вона вивчає? Коли саме з'явилася? Які етапи розвитку має? З якими країнами пов'язана українська палеографія?

У сучасних історичних словниках слово «палеографія» виводять від грец. *palaios* – старий, давній і *grapho* – пишу. Її визначають як спеціальну історичну дисципліну, що вивчає давню писемність, еволюцію, характерні особливості правильного прочитання текстів, встановлення їх належності [14].

Однак російський вчений В. Н. Щепкін подав дещо відмінне визначення палеографії. Він зазначив, що палеографія є допоміжна історична дисципліна історико-філологічного напрямку, яка досліджує писемні пам'ятки ззовні з метою визначити час та місце їх виникнення [18; 19].

Відомий російський фахівець Я. В. Черепнін у праці «Русская палеография» визначав палеографію як одну з допоміжних історичних дисциплін, що вивчає зовнішні ознаки рукописних пам'яток [16].

На думку І. А. Шляпкіна палеографію не можна виділяти в окрему науку, оскільки наука має свою наукову ділянку, де вона має бути панівною і обґрунтованою, а саме таких засад наукової легітимності палеографії бракує. Як стверджував І. А. Шляпкін, у палеографії відсутні власні наукові методи, тому її слід визначати саме як допоміжну дисципліну, яка проте має неабияке значення для роботи з рукописами. Зокрема дослідник визначав палеографію як дисципліну, що спеціалізується на вивченні техніки давнього письма та визначенні часу появи надпису чи виготовлення рукопису [17].

Історики стверджують, що палеографія як окрема дисципліна виникла в Європі у XVIII ст. Уперше термін увів у вжиток французький учений Б. Монфокон у своїй праці «Про грецьку палеографію», який виокремив її з дипломатики (історична дисципліна, що вивчає форми, автентичність, юридичну достовірність історичних документів і грамот) [1]. Об'єктами вивчення палеографії називають зовнішні ознаки рукописів, засоби письма, графіку та її еволюцію, особливості накреслення літер, матеріал, на якому написано документ (пергамент, береста, папір), знаряддя письма (гусяче чи металеве перо, олівець тощо), фарби, чорнило, художні елементи рукописів (орнаменти, заставки, кінцівки, мініатюри), філіграні (водяні знаки) тощо [19]. Такі дослідження дають змогу здійснити атрибуцію тексту (встановлення автора), його правильне прочитання, з'ясування його достовірності, визначити місце і час появи документа, розкрити його зміст [18].

Предметом дослідження української палеографії є пам'ятки української писемності. Українська палеографія тісно пов'язана з розвитком російської та білоруської палеографії, оскільки мала єдиний корінь письма і впродовж століть залишалася спільною і дуже близькою його графічна основа. Як стверджує І. А. Шляпкін, метод палеографічних досліджень полягає у вивченні всіх зовнішніх ознак рукопису, порівнянні й співвіднесенні їх між собою, а також встановленні відповідності до конкретного історичного періоду [17].

На думку В. В. Панащенко, крім методів і прийомів дослідження власне палеографії (аналіз особливостей графічного оформлення літер) тут застосовуються методи й прийоми дослідження інших дисциплін і наук, передусім лінгвістики тексту (аналіз орфографії та пунктуації мови), мистецтвознавства (вивчення орнаментів, мініатюр) [14], фізики й хімії (датування органічних матеріалів для письма за допомогою радіоактивних ізотопів, хімічний аналіз складу чорнила й фарб, використання різного проміння для читання вицвілих текстів або їх частин), а також комп'ютерних технологій [13].

Палеографія допомагає правильному прочитанню текстів, установленню часу, місця створення й авторства недатованих, нелокалізованих та анонімних пам'яток, виявленню підробок, підтвердженню автентичності текстів [15].

Спостереження над особливостями письма і практичне застосування їх у різних народів дуже давні. Так, на теренах України викриття підробок грамот як практичне застосування палеографії починається з XV ст. У граматиці Л. Зизанія 1596 р. міститься зауваження про особливості кириличної орфографії [12], а в граматиці 1619 р. М. Смотрицького – міркування про особливості давньої графіки й правопису [11].

Формування палеографії як теоретичної дисципліни в Україні відбувалося з XIX ст. Особливого розвитку вона набула в наш час завдяки виданням пам'яток української мови, літератури, історії. Дослідження мистецтва скорописного письма проводили В. Мітченко [9; 10], Л. Коць-Григорчук [7] та інші.

Відомий український історик, архівіст і палеограф І. Каманін (1850–1901) присвятив свою працю «Палеографічний ізборник» вивченню української (південноруської) палеографії [6]. Заслуга І. Каманіна та інших вітчизняних учених полягає в тому, що в XIX – на початку XX ст. вони визначили головні напрями дослідження рукописних матеріалів. Їхні науково-теоретичні узагальнення зумовили утвердження палеографії як наукової дисципліни зі своїм чітко окресленим об'єктом дослідження. У XX ст. було значно розширено тематичні межі досліджень з палеографії. Вивченню цінної наукової пам'ятки – графіті на стінах Софії Київської – присвячено праці С. Висоцького [2]. Дослідженню в галузі філігранознавства, зокрема систематизації паперу і філіграней на українських землях, присвячено праці О. Мацюка [8].

І. А. Шляпкін запропонував розподіляти палеографію за системами письма і мовами, які ними користуються, на грецьку, латинську, арабську, індійську, кириличну (слов'янську), вірменську, грузинську тощо [17]. У слов'янській палеографії залежно від алфавітів, якими писано рукописи, виділяють глаголичну, кириличну і латинську палеографії. Східнослов'янські рукописи написані переважно кирилицею. Кирилична палеографія поділяється, у свою чергу, на східнослов'янську і південнослов'янську [15].

В українській історіографії визначено три основні етапи розвитку слов'янського письма: устав, півустав і скоропис.

Устав визначають як ранній тип письма кириличних рукописів. Цьому типу письма властиві такі визначальні риси: літери розміщуються точно між двома рівнобіжними лініями, за межі яких виходять лише д, з, р, у, х, ц, щ; літери прямовисні, геометричні, з правильними прямими лініями та заокругленнями; їхня середня ширина наближається до висоти (таким чином вони майже вписуються у квадрат); відстані між літерами великі; поділу на слова нема; окрім небагатьох титл, надрядкових знаків майже нема; відступи між літерами менші, деякі літери нахилиються вправо, і з'являються «акценти».

Історики стверджують, що заміна пергаменту папером та потреби судочинства спричинили збільшення попиту на книжки від XIII ст. та прискорення темпу писання, що виявилось у втраті ретельної геометричності, викривленні та нахилі прямих частин літер і спрощенні певних літер: так виник перехідний тип письма, так званий, великий півустав, літери якого далі зменшувалися й звужувалися, і, таким чином, у XV – на початку XVI ст. уже переважав півустав, а в XVI–XVII ст. прийшов скоропис [13]. Але устав з особливою графікою ще використовується у церковних книгах. Наприклад, за спостереженням В. Н. Щепкіна, у Пересопницькому Євангелії (1556–1561) надрядкові літери й акценти схожі на півуставні, а у Крехівському апостолі (1563–1572) – великий півустав близький до уставу [18].

Еволюцію письма найбільш переконливо можна відстежувати безпосередньо на ілюстраціях графем відповідних літер. На рис. 1 можна побачити, що на-

писання літер уставу змінювалося від каліграфічної чіткості XI ст. до певної «рухливості» знаків XIII ст. Впадає також в око, що з часом збільшується варіативність написання літер, жорсткий «стандарт» поступово перестає бути універсальним.

Напівустанов – різновид письма давніх кириличних рукописів, що виник на основі уставу як його спрощений варіант для забезпечення зрослої потреби в книгах у зв'язку з розвитком культурного життя суспільства та інтенсифікацією суспільних відносин. Напівустанов, на думку фахівців, розвиваючись у напрямі спрощення написання літер, забезпечував більшу зручність і швидкість письма, оскільки відбувся відхід від строгої геометричності, довшеної правильності уставу [14]. У східних слов'ян напівустанов з'явився у XIV ст. на основі уставу XIV ст. і, зберігаючи його основні риси, надавав йому простішого практичного вигляду. Вживався напівустанов спочатку в ділових документах, потім поширився на літературу всіх стилів.

	XI в	XII в	XIII в
А	А А А А А	А А А А А А А	А А А А А А А
Б	Б Б Б Б Б	Б Б Б Б Б	Б Б Б Б Б Б Б
В	В В В В В	В В В В В	В В В В В В В
Г	Г Г Г	Г Г Г Г	Г Г Г Г Г
Д	Д Д Д Д Д	Д Д Д Д Д	Д Д Д Д Д Д
Е	Е Е Е Е Е	Е Е Е Е Е Е	Е Е Е Е Е Е Е
Ж	Ж Ж Ж Ж Ж	Ж Ж Ж Ж Ж	Ж Ж Ж Ж Ж Ж
З	З З З З З	З З З З З	З З З З З З
И	И И И И И	И И И	И И И И И И
І	І І	І І І	І І І І
К	К К К К К	К К К К К	К К К К К К
Л	Л Л Л Л Л	Л Л Л Л Л Л	Л Л Л Л Л Л
М	М М М М М	М М М М М	М М М М М М
Н	Н Н Н Н Н	Н Н Н Н Н	Н Н Н Н Н Н
О	О О О	О О	О О О О
П	П П П П	П П П П П	П П П П П П
Р	Р Р Р Р Р Р	Р Р Р Р Р Р	Р Р Р Р Р Р Р
С	С С С С С	С С С С С	С С С С С С
Т	Т Т Т Т	Т Т Т Т	Т Т Т Т Т Т

Рис. 1. Палеографічна таблиця уставу XI–XIII ст. (взято з [14])

У	У у У у δ u ou	У у ou ō ou У	У у ou у ō ou У
Ф	Ф ф Ф ф ф ф	Ф ф ф ф	Ф ф ф ф ф ф ф
Х	Х х Х х х Х	Х Х х х х	Х х Х х Х х Х
Ω	Ω ω ω ω ω	ω ω ω ω ω	ω ω ω ω ω ω ω
Ц	Ц ц ц ц ц	Ц ц ц ц ц ц ц	ц ц Ц ц ц ц ц
Ч	Ч ч ч ч ч ч ч	Ч ч ч ч ч ч ч	ч ч ч ч ч ч ч ч
Ш	Ш ш ш	Ш ш ш Ш Ш	ш ш ш
Щ	Щ щ щ ш т	щ щ щ щ	щ щ щ щ
Ъ	Ъ ъ ъ ъ ъ	Ъ ъ ъ ъ ъ ъ	Ъ ъ ъ ъ ъ ъ ъ ъ
Ы	Ы ы ы ы ы ы	Ы ы ы ы ы ы	ы ы ы ы ы ы ы ъ
Ь	Ь ь ь ь ь	Ь ь ь ь ь ь	ь ь ь ь ь ь
Ѣ	Ѣ ѣ ѣ ѣ ѣ ѣ	Ѣ ѣ ѣ ѣ ѣ ѣ	Ѣ ѣ ѣ ѣ ѣ ѣ ѣ
Ю	Ю ю ю ю ou ю	Ю ю Ю ю ou ю Ю	ю ю ю ю ю ю ю ю
Ѧ	Ѧ ѧ ѧ	Ѧ ѧ ѧ ѧ ѧ	Ѧ ѧ ѧ ѧ ѧ ѧ
Ѩ	Ѩ ѩ ѩ ѩ ѩ ѩ	Ѩ ѩ ѩ ѩ ѩ	Ѩ ѩ ѩ ѩ ѩ ѩ
Ѫ	Ѫ ѫ ѫ ѫ ѫ ѫ ѫ	Ѫ ѫ ѫ ѫ ѫ ѫ	Ѫ ѫ ѫ ѫ ѫ ѫ ѫ
Ѭ	Ѭ ѭ ѭ ѭ ѭ ѭ ѭ	Ѭ ѭ ѭ ѭ ѭ ѭ ѭ	Ѭ ѭ ѭ ѭ ѭ ѭ ѭ
Ѯ	Ѯ ѯ ѯ ѯ ѯ ѯ ѯ	Ѯ ѯ ѯ ѯ ѯ ѯ	Ѯ ѯ ѯ ѯ ѯ ѯ ѯ
Ѱ	Ѱ ѱ ѱ ѱ ѱ ѱ ѱ	Ѱ ѱ ѱ ѱ ѱ ѱ ѱ	Ѱ ѱ ѱ ѱ ѱ ѱ ѱ
Ѳ	Ѳ ѳ ѳ ѳ ѳ ѳ ѳ	Ѳ ѳ ѳ ѳ ѳ ѳ ѳ	Ѳ ѳ ѳ ѳ ѳ ѳ ѳ
Ѵ	Ѵ ѵ ѵ	Ѵ ѵ ѵ	Ѵ ѵ ѵ

Продовження рис. 1.

У науковій літературі з палеографії визначають такі відмінності напівуставу від давнішого уставу: менша стрункість письма та каліграфічність; послаблення уваги до виписування окремих деталей літер; зменшення розміру букв; більша розкутість руху пера.

Водночас у напівуставі втрачається обов'язковий характер уставного письма: прямі лінії допускають кривизну; заокруглені не є правильними дугами; написання літер, які втрачають пропорційність, допускає значну варіантність; проміжки між ними стають неоднаковими; кількість скорочень і надрядкових знаків значно зростає [14].

За характером письма розрізняють український напівустанов старший і молодший, каліграфічний півустанов, діловий півустанов, біглий півустанов [14].

У XV–XVII ст. напівустанов використовувався поряд із скорописом. Рукописний напівустанов послужив за основу при створенні слов'янського друкарського шрифту [14].

Скоропис – третій за часом тип письма. Питання конкретного тлумачення змісту цього терміна, а звідси і походження скоропису до нашого часу залишається однією із невирішених проблем. Скоропис як форма кириличного письма трансформувалася з напівустанову в другій половині XIV ст. Скоропис вживали зокрема в канцеляриях і приватному справочинстві. Поступово він видозмінився до форм, з яких у XIX ст. постало новочасне ручне письмо [3].

А	а а а α δ α δ а а а	Ф	ф ф ф ф ф ф ф
Б	б б б б б б б	Х	х х х х х х х х
В	в в в в в в в в	Ω	ω ω ω ω ω ω ω
Г	г г г г г г г	Ц	ц ц ц ц ц ц ц ц
Д	д д д д д д д д д д	Ч	ч ч ч ч ч ч ч ч ч ч
Е	є є є є є є є є є є	Ш	ш ш ш ш ш ш ш ш
Ж	ж ж ж ж ж ж ж ж ж ж	Щ	щ щ щ щ щ щ щ щ
С	с с с с с с с с с с	Ъ	ъ ъ ъ ъ ъ ъ ъ ъ ъ
З	з з з з з з з з з з	Ы	ы ы ы ы ы ы ы ы
И	и и и и и и и и и и	Ь	ь ь ь ь ь ь ь ь ь ь
І	і і і і і і і і і і	Ђ	ђ ђ ђ ђ ђ ђ ђ ђ ђ
К	к к к к к к к к к к	Ю	ю ю ю ю ю ю ю ю ю ю
Л	л л л л л л л л л л	Ѧ	Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ
М	м м м м м м м м м м	Ѣ	Ѣ Ѣ Ѣ Ѣ Ѣ Ѣ Ѣ Ѣ Ѣ Ѣ
Н	н н н н н н н н н н	Ѥ	Ѥ Ѥ Ѥ Ѥ Ѥ Ѥ Ѥ Ѥ Ѥ Ѥ
О	о о о о о о о о о о	Ѧ	Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ
П	п п п п п п п п п п	Ѩ	Ѩ Ѩ Ѩ Ѩ Ѩ Ѩ Ѩ Ѩ Ѩ Ѩ
Р	р р р р р р р р р р	Ѧ	Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ
С	с с с с с с с с с с	Ѧ	Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ
Т	т т т т т т т т т т	Ѧ	Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ
У	у оу у оу у оу у оу у	Ѧ	Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ

Рис. 2. Палеографічна таблиця напівустанову XIV ст. (взято з [14])

Букви невеликого розміру – всі майже однакової висоти (тоді як у російському скорописі літери різнилися шириною та розмахом при різній висоті). Активізувався процес появи нових форм літер. У кінці другого періоду посилювався вплив західноєвропейської каліграфії, що прийшла в Україну через Польщу.

Відмінною рисою третього періоду (кінець XVI – середина XVIII ст.) стала поява в письмі нового характеру, що розвинувся в українських школах, заснованих православними братствами. Відкривалися Острозька, Володимирська, Київська, Луцька школи. Чистопис став одним із основних предметів викладання [13]. Сформувалися нові почерки: Київський, Острозький, Чигиринський (козацький). Це був час найвищого розквіту українського скоропису, що органічно вписався в простір культури бароко [9].

Український скоропис відрізняється від російського та білоруського як різними начерками одних і тих самих літер, так і характером письма. Зокрема, у вивченні давньоруського, російського, українського та білоруського письма палеографи досліджували в більшій мірі книжне письмо більш раннього періоду. Відповідно пояснюється той факт, що детально вивчали ранні типи письма [18].

В цій невеличкій статті, безумовно, не можна висвітлити всі аспекти розвитку письма на території України. З'ясування специфіки українського письма, зокрема скоропису, потребує практичної роботи з рукописними документами XIV–XVI ст., що є предметом наших подальших досліджень.

Бібліографічні посилання

1. Бернар де Монфокон: біографія [Електронний ресурс] / Режим доступу: URL: <http://www.people.su/ua/76998>.
2. **Высоцкий С. А.** Средневековые надписи Софии Киевской (по материалам граффити XI–XVII вв.) / С. А. Высоцкий. – К., 1976.
3. **Гадзяцкий С. С.** Русская скоропись XV–XVIII вв. : учеб.-метод. пособ. / С. С. Гадзяцкий, А. Т. Николаева. – М., 1974.
4. **Грушевський М.** Найдавніша Київська літопись / М. Грушевський // Історія України-Руси : у 12 т. – К., 1991. – Т. 1. – С. 579–601.
5. **Иконников В. С.** Опыт русской историографии : в 2 т. / В. С. Иконников. – К., 1891–1908.
6. **Каманин И. М.** Главные моменты в истории развития южно-русского письма в XV–XVIII вв. / И. М. Каманин // Палеографический изборник. Материалы по истории южно-русского письма в XV–XVIII вв. – К., 1899.
7. **Коць-Григорчук Л.** Написи на творах українського середньовічного малярства (лінгвістичне та палеографічне атрибування) / Л. Коць-Григорчук // Зап. Наук. тов-ва ім. Т. Шевченка. – Л., 1990. – Т. 221: Праці філологічної секції. – С. 210–236.
8. **Мацюк О. Я.** Папір та філіграні на українських землях (XVI – початок XX ст.) / О. Я. Мацюк. – К., 1974.
9. **Мітченко В.** Естетика українського скоропису / В. Мітченко // Укр. світ. – 1992. – № 2. – С. 34–35.
10. **Мітченко В.** Мистецтво скоропису в просторі українського бароко / В. Мітченко // Укр. світ. – 1992. – № 1. – С. 24–25.
11. **Німчук В. В.** Києво-Могилянська академія і розвиток української лінгвістики XVII – XIX ст. / В. В. Німчук // Роль Києво-Могилянської академії в культурному єднанні слов'янських народів. – К., 1988.
12. **Німчук В. В.** Систематичний підручник церковнослов'янської мови «Граматика словенська» Л. Зизанія / В. В. Німчук // Зизаній Л. Граматика словенська / Л. Зизаній. – К., 1980.
13. Палеографія [Електронний ресурс] / Режим доступу: URL: <http://histua.com/slovník/p/paleografiya>.
14. **Панашенко В. В.** Палеографія українського скоропису другої половини XVII ст.: на матеріалах Лівобережної України / В. В. Панашенко. – К., 1974.
15. **Ференц Н. С.** Основи літературознавства [Електронний ресурс] / Н. С. Ференц. – Режим доступу: URL: http://pidruchniki.ws/15840720/literatura/osnovi_literaturoznavstva_-_ferents_ns.

16. Черепнин Я. В. Русская палеография: учебн. пособ. для вузов / Я. В. Черепнин. – М., 1956.
17. Шляпкин И. А. Русская палеография. По лекциям, читанным в Императорском С.-Петербургском археологическом институте. Перепечатано с изданий слушателей 1905–1907 гг. с разрешения, но без просмотра автора / И. А. Щепкин. – СПб., 1913.
18. Щепкин В. Н. Русская палеография / В. Н. Щепкин. – М., 1967.
19. Щепкин В. Н. Учебник русской палеографии / В. Н. Щепкин. – М., 1918.

Надійшла до редколегії 31.01.2012

УДК 930.2

О. Ю. Димніч

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

СУСПІЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РАДЯНСЬКИХ ЛЮДЕЙ ТА МІСЦЕВА ПРЕСА 1986 р. (РЕЗУЛЬТАТИ ПІЛНОГО КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ)

Методом контент-аналізу досліджено газети «Днепр вечерний» в період з 01.01.1986 по 30.06.1986 на предмет наявності невирішених проблем, які потенційно могли викликати тривогу в людини.

Ключові слова: радянська преса, соціальний страх, контент-аналіз.

Методом контент-анализа проведено исследование газеты «Днепр Вечерний» в период с 01.01.1986 г. по 30.06. 1986 г. на предмет наличия нерешенных проблем, которые потенциально могли вызвать тревогу у человека.

Ключевые слова: советская пресса, социальный страх, контент-анализ.

The research newspaper «Dnepr Vecherniy» was made by the method of content analysis since the period of 01.01.1986 to 30.06.1986 for revealing indecision problem which can cause the person's anxiety.

Key words: soviet press, social fear, content analysis.

Якщо погодитися з твердженням, що саме свідомість формує буття, то корінь сучасного стану речей потрібно шукати в нашому минулому. А творять «сучасну історію» нашої держави ті люди, свідомість яких більшою мірою формувалась в радянську добу, зокрема, за часів перебудови. Український соціолог І. Набруско зазначає: «Процес перетворення пересічного глядача в хазяїна власного життя є надзвичайно складним для пострадянського українця, який за останнє сторіччя дуже дорого платив за висловлювання власної позиції» [9, с. 127].

Багато фахівців досліджували радянську історію з різних аспектів. Серед них багато і тих, хто, в першу чергу, вивчав пресу як один з найпотужніших чинників, що впливали на свідомість людей. Бо, як каже визначний історик, сучасник Великої французької революції Едмунд Берк, літератори, особливо, коли вони діють організовано і в одному напрямі, потужно впливають на громадську думку. В умовах незалежності України цю тему вивчали В. Й. Здоровеш, В. О. Карпенко, Ю. В. Колісник, Б. В. Потятиник, Є. В. Різун, М. І. Скуленко та ін.

У нашому дослідженні ми ставимо за мету дослідити, чи існували в умовах радянського суспільства, яке декларувало соціальні гарантії та захист людини від можливих природних, техногенних або соціальних загроз, передумови для формування у людей відчуття соціального страху.

Як досліджуваний період ми взяли відрізок часу з 01 січня 1986 р. по 30 червня 1986 р. Це період, під час якого (26 квітня 1986 р.) сталася чи не найбільша